(קידושין ב.)

[מתוך: אגרת רב שרירא גאון
מתורגם ללשון-הקודש
מאת הרב נתן דוד רבינוביץ]

פרק ט

מלאכת רבנן סבוראי

תרגום עברי

אחר כך*, אף על פי שודאי לא היתה עוד הוראה, היו פירושים [על התלמוד] וסברות קרובים להוראה*, ורבנים האלה [שעשו את זה] נקראים רבנן סבוראי, וכל דבר שנשאר בלתי מוחלט [על ידי האמוראים], פירשוהו הם.

דוגמאות [של סבוראי הם] ר' רחומי[4], רבה יוסי[5], ור' אחאי מבי חאתים[6], שנאמר ב[פרק] המביא [גט ממדינת הים] [שהוא] פירש [את הפסוק][8]: "וציקלג" [וכו']*[9]. ובי חאתים היא[11] עיר בסביבות נהרדעא*. ורב ראבי* מרוב שמפרש בסנהדרין[12]:

> היוצא ליהרג משקין אותו קורט של לבונה בכוס של יין כדי שתטרף דעתו עליו, משום שכתוב: "תנו שכר לאובד [ויין למרי נפש]"[13]. ו[גם] נשנה: "נשים יקרות שבירושלים מנדבות אותו".

הנוסח הצרפתי

ובתר (כן) הכין ודאי אע"ג דהוראה לא הות הוה איכא פירושי וסבארי קרובים להוראה ואיקרו הנהו רבואתא רבנן סבוראי וכל מאי דהוה תלי וקאיים פירשוה רבנן כגון רב רחומי ורבה יוסי ורב אחא[ין] מיבי חאתים דאמרינן בהמביא פריש וציקלג. ובי חאתים האי עיר שביסביבי נהרדעא ורב ראבי(י) מרוב דמפרש בסנהדרין היוצא ליהרג משקין אותו קורט של לבונה בכוס של יין כדי שתטרף דעתו עליו משום דכתיב תנו שכר לאובד וגו' ותונא נשים יקרות שבירושלים היו מתנדבות אותו. ואם

אחר כך: אחרי דור ר' אשי ורבינא, שהוזכר בסוף פ"ח.

קרובים להוראה: הביטוי הבלתי מבואר הזה התבאר על ידי הרב הלוי[1] כדלהלן: דור ר' אשי לא יכלו להציע פתרונות המבוססים על דברי התנאים למספר בעיות. היו להם תשובות לבעיות האלה, אבל הן היו מבוססות רק על סברת והכרעת עצמם. כיון שלא היו הוכחות מדברי התנאים לפתרונותיהם, לא כללו אותם האמוראים האחרונים בתלמוד, אלא השאירו שאלות אלו פתוחות. אולם, הסבוראים הראשונים כן הוסיפו את הפתרונות האלה בסוגיות התלמוד. יתכן שבמקרים מסויימים הכריעו בעצמם, אלא שסגנונם קרוב מאוד לסגנון האמוראים, ובמקומות שלא נזכר שם חכם מן הסבוראים, קשה מאוד להבחין בין עיקר הלמוד לתוספת של סבוראים. לפי הגריא"ה, בתוספת השרידים האחרונים האלה של מורשה הספרותית של האמוראים, נחתם התלמוד, וכדברי רש"ג[2]: "אסתיים תלמודא"[3].

וציקלג וכו': שם כתוב:

> אם כן, גם הפסוק "צקלג ומדמנה וסנסנה" צריך [ללמד משהו]?...
> ר' אחא מבי חוזאה[10] דרש בו כך...

ובית חאתים... נהרדעא: זה לא ברור מדוע מציע רש"ג ידיעה זו. אולי מעונין רש"ג כאן, כמו שהוא עושה להלן באגרת (השוה פי"ב, עמ' 113), להראות אפילו קשר בלתי ישיר בין נהרדעא ובין ישיבתו בפומבדיתא, ששם היה ר' אחאי ראש מתיבתא (עי' פי"ב, עמ' 132). בעיני רש"ג, נהרדעא היתה זהה עם פומבדיתא מפני שהיא היתה ההמשך שלה, ראה להלן פי"א. מקרה דומה נמצא לקמן על העיר רוב שרש"ג מתייחס ל"ישיבתנו" בנהרדעא.

ורב ראבי: רש"ג ממשיך לרשום את הסבוראים של הדור הראשון, אף על פי שבאמת הוא היה

תרגום עברי

[ושואלים:]

> ואם אין מתנדבות, משל מי?

הסביר אותה ר' ראבי מרוב: "מסתבר[14] משל צבור משום שנאמר: 'תנו שכר לאובד וגו'"[18]*.

גם רוב, עירו של ר' ראבי, בסביבות ישיבתנו בנהרדעא* היא. ואומרים* ש[ר' ראבי] היה גאון* והאריך ימים*.

הם* קבעו בגמרא* כמה סברות* [משלהם], כמו שעשו גם הרבנים שלאחריהם*, כגון ר' עינא ור' סימונא. יש לנו מסורת מן הראשונים* שהגמרא בתחילת [פרק] האשה נקנית* עד [המלים] "בכסף מנא הני מילי*"; רבנן סבוראי בתראי* ערכו וקבעו אותה [בגמרא], בנוסף לעוד [סוגיות]*.

הנוסח הצרפתי

אין מתנדבות, משלמי? תרגמה רב (רבי רבי) ראבא[ין] מרנ[ו]ב מסתברא משל צבור משום שנאמר תנו שכר לאובד וגו'. וגם רוב עירו של רב ראבא[ין] בסביבי ישיבתינו מנהרדעא היא. ואמרינן דגאון הוה ואוריך בשני.

וכמה סבארי קבעו בגמרא אינון ורבנן דבתריהון נמי כגון רב עינא ורב סימונא ונקיטנן מן ראשונים דגמארא דריש האשה נקנית עד בכסף מנא הני מילי רבנן סאבוראי בתראיי תרצוהי וקבעוהי (וחד) [ודזור] מיניה נמי.

יותר בולט אחר כך בדור השלישי ונהיה אז גאון. עי' ביאורנו להלן ד"ה גאון, וגם ד"ה והאריך ימים.

לאובד וגו': כאן אמנם יש דוגמא שאחד מהסבוראים פותר גם בעיה הלכתית[15] וגם דורש פסוק. אולם, עיקר מלאכתם היה להוסיף הערות קצרות כדי להבהיר את נוסחת התלמוד.

ישיבתנו בנהרדעא: עי' לעיל ביאור ד"ה ובי חאתים. כמו שגישת רש"ג שם היא קצת "חד־צדדית", הוא הדין כאן.

ואומרים: מפי השמועה[16].

גאון: תואר זה כאן הוא, לכאורה, שלא במקומו, מפני שבדרך כלל הוא שייך לראשי הישיבות בתקופת הגאונים (משנת 589 לפה"נ). אולם, עי' הערותינו בפי"ג, עמ' 138, הע' 75. לפי דורות הראשונים[17], הוא חי בסוף תקופת הסבוראים שנחשב כתחילת תקופת הגאונים; עי' פי"ג, עמ' 133, והוא זה שמוזכר שם כגאון בפומבדיתא.

והאריך ימים: הרב הלוי[18] מציין בצדק שרש"ג מזכיר את הידיעה הזאת, שהיא לכאורה מיותרת, כדי ליישב מה שנראה כסתירה, שהרי כבר העיר צ. גרעץ[19], שכאן רושם רש"ג את ר' רבאי בדור הראשון של סבוראים, אבל להלן בפי"ג, עמ' 133, הוא רושם אותו בפירוש, אחרי הדור השני של סבוראים: ר' עינא ור' סימונא. הפתרון הוא פשוט: בצעירותו היה ר' רבאי אחד מדור הראשון של סבוראים ששמותיהם עדיין מוזכרים בתלמוד, לפני סיום התלמוד, שבהכרח כולל את ר' ראבי, שמוזכר בסנהדרין הנ"ל. אח"כ, בפי"ג, רושם רש"ג את סדר ראשי הישיבה, ובאמת מלך ר' ראבי רק אחרי ר' עינא ור' סימונא.

הם: הרבנים הנ"ל, ז"א הדור הראשון של סבוראים.

בגמרא: עי' ביאורנו בפ"ח, עמ' 84, ד"ה "בגמרא".

סברות: ביאורים והערות קצרות. הביאורים האלה גם היו מבוססים על מסורות מאחרוני האמוראים, לפי הרב הלוי[20]. לפי דבריו, הדור האחרון גם הוסיף לדיוני התלמוד הנוגעים למשנה מסויימת ציטוטים קצרים מקטע השייך של המשנה, בתור הקדמה[21].

הרבנים שלאחריהם: הדור השני של סבוראי, לעומת אלה שנזכרו מקודם, שהיו "קרובים להוראה".

הראשונים: מסתבר שהם הגאונים הראשונים.

האשה נקנית: הפרק הראשון במסכת קידושין.

בכסף מנא הני מילי: מנין לומדים שאשה מתקדשת בכסף?

רבנן סבוראי בתראי: נראה שלפי דורות הראשונים[22], זה היה ע"י אחרוני הסבוראים, שהיו באמת דור